

ANADOLU'DA GİYİM KÜLTÜRÜ

Yrd. Doç. Öznur Aydın

KADIN VE ERKEK GİYİM KUŞAMI

Kadının giyimi, başından ayağına kadar takılarıyla da tamamlanan bir bütündür. Kadın nerede ne giyeceğini, neyi nasıl giyerek bir mesaj verebileceğini gelenekler ve kendi toplumunda iz bırakmış anlatım biçimleri yoluyla öğrenir ve uygular. Kadının bu konuda en büyük yardımcısı ise kendisinden bir önceki kuşaktır. Bölge özellikleri bu konuda önemli bir göstergedir. Anadolu'da bölgeler ve özellikler, o bölgede geçerli boyalar, dokumalar işlemler ve kesimlerde de kadın giyimini etkiler ve farklılıklar yaratır. Kadın giyimini üç bölümde ele alabiliriz.

- 1) Sokakta ve çalışma sırasında giyim ve baş bağlama
- 2) Evde ve çalışma sırasında giyim ve baş bağlama
- 3) Özel günlerde giyim ve baş bağlama şeklindedir.(1)

1. Anadolu'da Giyim Kuşamın Tarihi

Oğuz Türkleri Anadolu'ya gelmeden, onlarla Orta Asya'da ortak kültür mirasına sahip olan diğer uluslar, çoktan Anadolu'yu etki altına almaya başlamışlardı. Özellikle de Bizans çağını incelerken Karadeniz sahil bölgesi giysilerinin kuzey Yunanistan'a göç eden Rumlara aitmiş gibi gösterilmesi gerçeklere dayanmamaktadır. İskit ve Hun etkisi olarak burada yaşayan asırlarca var olan bir uygarlığın yansımalarıdır.

Orta Asya'nın bu akraba kültürlerini Karadeniz'in kuzeyinden Balkanlara, oradan Orta Avrupa'ya yayıldığı görülmüştür. Ayrıca Bizans ordusunda ve halifelerin özel muhafız birliğinde paralı askerler olarak görev yapan Türkler tarafından bu bölgelere yayılmıştır. Bizans kaynakları ve Bağdat yakınındaki eski yerleşme yeri olan Samarra'da yapılan kazılar sonucunda, bunu açıkça gösteren belge ve buluntular ortaya çıkmıştır. Bununla beraber göçten sonraki yaşamlarında ise özellikle yerleşik yaşama geçtikten sonra bazı geleneklerde de bir takım değişimler söz konusu olmaya başlamıştır.

Türklerin Anadolu'ya gelişleri ve İslamiyet'i kabul edişleri aynı zamana rastlamaktadır. İslamiyet'ten önce sahip oldukları Şamanist, diğer düşünce ve inançlar kolay terk edilememiştir. Bu arada Orta Asya'da aynı coğrafyayı paylaşan Çin'in günlük hayata yansıyan etkilerini de göz ardı etmemek gerekir. Bunlardan bazıları sürekli olarak korunmuş, bazıları ise İslami kurallarla bağdaştırılarak uygulanmıştır. Bütün bu inanç değişikliklerinin kıyafet ve aksesuarları yakından etkilediğini belirtebiliriz. (2)

Türklerin sahip oldukları toplumsal yaşantı, elbette kıyafet gibi unsurlarda farklı uygulamaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bektaşilik ve Mevlevilik şehirli okumuş kesimlerin kıyafetlerini oluştururken, konar - göçer kırsal kesimden Türklerin kıyafetlerine ise "kilimli-çarıklı" denmesi ilginçtir.

Türklerin Anadolu'yu yurt tutmalarının sebeplerinden biri de, İran'ın güneyi, iç kısımlarındaki ve bu arada Arap yarımadasındaki Orta Asya ortamına uymayan sıcaklık ve diğer coğrafi koşullardır.

Anadolu'ya gelmeden önce, İran kıyafetleri ile Türk kıyafetleri arasında çok büyük farklar oluşmamıştır. Tersine benzerlikler fazladır.

13. yüzyılda yazılan ve minyatürlerle zenginleştirilen Reşidüddin'in Camiüt- Tevarih kitabı kıyafet tarihimiz açısından çok önemlidir. Kaşgarlı Mahmut'un eserlerinden öğrendiğimize göre Oğuz, Karluk, Çiğil, Kıpçak, Kençek ve Oğrak kılığında bahsedilmektedir.

Araştırmacılar Arap kaynaklarına dayanarak şu ifadeleri bize aktarmaktadırlar; Çoğunluğu Karluk Türk'ü olan kumandanların çifte kaftan giydikleri, çifte kuşak sardıkları ve başlarda "iklil" denilen çifte taç taşıdıkları belirtilir. Kaftanları bol olmayıp vücutlarına oturan, göğüslerinde ise "şems" denilen parlak bir gerdanlık taşımaktaydılar.

Araştırmacıların varmış oldukları ortak bir kanıda gerek Selçuklukların Anadolu'dan önceki yerleşme bölgelerinde gerekse Anadolu'nun çeşitli yörelerinden elde edilen tasvirli belgelere göre oluşturulan repertuarlara yer verilmiştir. Bu kıyafetler İç Asya'da giyilenlerin benzeridir. 13. yüzyıl minyatürlerinden "Varka ve Gülşah" buna iyi bir örnektir.

1.1. Baş, Saç ve Başlıklar

Türk ve Türkmen başı; tasvirlerde yuvarlak olarak gösterilmiştir. Türk erkekleri Göktürk'lerden beri gelenek halinde saçlarını uzatır. Örüü erkek saçlarına "yulidi", kadın saçlarına ise "örgüç" denilmiştir. Uzun saç modası Memlük dönemine kadar devam etmiş buna da "art saç" denilmiştir. (3)

Kadınlar da başlık olarak sivri bir külah şeklindeki "boğtak" ve Çağatayca "kotos" sözcüğü günümüze kadar gelişi "hotoz" olarak kullanılmıştır. Osmanlılar çeşitli başlıklara bu adı vermişlerdir. Baştan düşmemesi için çene altından başlanan "kebez" ve bu bantlara ise "sakalduruk" denilmektedir. Börkler ise keçe ve çuhadan yapılır. Daha çok halk tarafından kullanılmıştır.(4)

1.2. Takı

Türklerin Anadolu'ya gelirken beraberinde getirdikleri ve en çok kalıcı olan takı başlığı ise: Başlığa takılan tüyler ve songuçlardır. Bu gelenek saraydan halka kadar sevilerek kullanılmıştır. Anadolu Türkmen takıları olarak kullanılan bitkisel kaynaklı güzel kokulu, minik meyveler ve sertleştirilmiş kurutulmuş çiçeklerle ipliklere dizilerek kolyeler de yapmışlardır. Efes Artemisi'nin taşıdığı kolyelerden bazıları da bu karakterdedir.(5)

1.3. İe Giyilen Giysiler

Her Őeyden nce Anadolu'ya ilk gelen Türklerin giysi ve giyinmek için kullandıkları sözcükler günümüzde farklılıklar taŐımasına rağmen halen devam etmektedir. Birincisi " Don" dıŐa giyilen giysilerin tümüne "don", giyinmek kuŐanmak anlamında ise "donanma" denilmektedir. Günümüzdeki anlamı ise sadece "akŐır" denilen kısa Şalvar için kullanılan sözcüktür.

Türkler Selçuklu dönemin de ve öncesinde açılıp kapanan st giysileri giymişlerdir. Uzunları, orta boyları ve kısaları vardı. Bazıları boyundan bele kadar iliklenirken, ilikleme iŐlemi süslü kaytan, örme yatay bantlar ve üzerine eklenen biritler Őeklindeydi.

Kaftanlar diz altına, ya da uzun ayak bileklerine kadar olup Orta Asya'da kaba, apan, gibi isimlerle halen giyilmektedir. Türk kaftanları arkadan yırtmasızdır. Kaftan ve cepken kollarının bazen giyilmeyip sarkıtıldığını bunun bir gelenek halinde Osmanlı döneminde de sürdürüldüğünü bilmekteyiz. Dede Korkut masallarında da ak ve al kaftanın adı geçmektedir. Astarlı kaftanlara "kapama" ynden olanlara da "ekrek kapa" denilmektedir. (6)

1.4. Şalvar- Çakşır- Don

Diğer bozkır uluslarıyla beraber dünyada ilk kez ayrı ,ayrı iki bacağı içine alacak şekilde vücudun alt kısmını saran giysiyi giyenler arasında, Hunluların da bulunduğunu söylemeliyiz.

Pantolonun ilk kullanıcıları Persler, İskitler ve Hunlar'dır. Orta Asya'da deriden atlı göçebe kültüründe bu giysiler yaygındı. Eski Türklerde alta giyilen giysilere "üm" demişlerdir.

Anadolu'da yaygın olarak don, çakşır (dize kadar), potur (ağı dardır) kullanılır.

Zıpzipka- zıvga (ağı körüklüdür), ağı geniş olanlar ise şalvardır.

İğne Oyalı Don Paçaları, Serik Karadayı Ö.Aydın 2005

Geleneksel donlar genel çizgileriyle pantolonu hatırlatır. Ancak uçkur (kemer) yeri çoğunlukla göbek altındadır. Don geniş kesilmiştir. Paçaları ayak bileğinde toplanıp büzülür; bürümcük gömlek ya da üç etek giysi altına giyilir. Don paçaları üzerine çoğunlukla çiçek işlemeli paçalıklar dikilir. Böylece, üç etek'in yan yırtmaçları açılınca çiçek işlemeli paçalıklar görülür.

Don'a Anadolu'nun değişik yörelerinden farklı adlar verilmektedir. Ayaklı, könçek, topdon, şalvar, paçalı don, tokurcum (Manisa), çatal don, şalvar. Paçaları çiçek desenleri ile süslü bu donları kadına, evliliğin ilk günü giydirirler. Bu güne "paça günü" adı verilir.

Geleneklerde don önemlidir. Kız dünyaya gelir gelmez çeyiz sandığına don konur, kızın donanması için çeyizleri içinde 20- 25 çift paçalık bulunur. (7)

İğne Oyalı Don Paçaları, Serik Karadayı
Ö.Aydın 2005

Şalvar Anadolu kadınına vazgeçemediği giysidir. Bu giysi Türkler den öncede Anadolu'da var olduğunu gösteren belgeler vardır. İzmirli "şalvar", Eskişehir'de "dattiri", İç Anadolu'da "don çağşır", "çintiyan", Antalya'da don şalvar, Sinop'ta paça, dizlik, adana şalvarı, Ege'de topan don, könçek, gök don, tuman denilmektedir.

100 çeşit şalvar tespit edilmiştir. Karadeniz'de diz altından bağlanmakta, diğer yörelerde ise ağı dar olmaktadır. Türkmenlerde paça kısmına renkli ikinci kumaş eklenmiş veya hesap işi işlemelerle işlenmiştir. Hatta uçkur uçlarının işlemeleri de aynıdır. (8)

Don, Antalya Arkeoloji ve Etnografya Müzesi, Ö.Aydın,2008

Göynek: Gömlek, denilmektedir, doğrusu gönlektir; gönderi, ten demektir. Gönlek çıplak tene giyilen giysidir. Erkek gömleklerinin eteği dizden yukarda kalır ve belden aşağı içdonunun içine sokulur, kadın gömlekleri ayak bileklerine kadar uzun olur.

Gömlük bezler ya düz beyaz veya beyaz üzerine kırmızı, sarı, mavi renklerin uçuk tonları ile ince çubuklu (çizgili) olarak dokunurdu. Bürümcükten dokunanlara "helali, helali gömlek" denilmektedir. (8) Ketenden, ipekten, ham ipekten, bürümcükten yapılan gömleklerin ucu şalvarın içine çekilir, yakasına, kol ağızlarına iğne oyası geçirilirdi. Halk şairlerimizin, özellikle düğmeleri üzerinde durdukları bu gömlekleri, kızlar kendi tezgahlarında genç kızlık süresince kendi elleriyle dokurlardı. (9)

Göynek Yakası ,
Antalya Arkeoloji ve Etnoğrafya Müzesi,
Ö.Aydın,2008.

Göynek yakası, Serik-Karadayı Ö.Aydın,2005

Cepken (Kebe) Libade, Fermene:

Kısa cekete benzer üstlülere de "çekrek" denmiştir. Çekmen de eski bir üstlüktür. Cepkenin bu sözcükten geldiği sanılmaktadır. (10)

Anadolu'nun birçok yöresinde kadın ve kızlar kollu ve kolsuz cepken giymektedirler. Genellikle çuha ve kadifeden yapılanlar altın ve gümüş tellerle işlenmiştir. İlikli ve iliksiz örneklerine rastlanılmaktadır. Bitkisel ve hayvansal motiflerin yanı sıra mimari özellikte olanları da vardır. Cepkenlerin kısa oluşları kalın kuşak bağlama geleneğinden ve bele takılan maden, kumaş ve boncuk kemerlerin, üzerini örtme endişesinden olabilir. Uzunlarına salta ya da sarka denilmektedir. Libade ise hırka ve kolsuz yeleklerdir. (11)

Antalya Arkeoloji ve Etnografya Müzesi Ö.Aydın, 2008

Üç Etek

Üç etek üstlüklerin ilk örnekleridir. Selçukluklarda bu örnekleri görmekteyiz ve bazı tasvirlerde bunların, günümüzdeki gibi bele toplandıklarına tanık olmaktayız. Dede Korkut masallarında da geçen "ardı yırtuklu" dan üç etek kastedilmektedir. Yakın zamana kadar, Anadolu kadınları arasında yaygın olarak giyilen ve bu giysi için İbn-i Bibi'de "emir çaşnigir eteklerini kemerine sokup, Keykubadi külahı başına koymuştur", denilmektedir. O dönemde erkekler tarafından da giyildiği anlaşılan üç etek giysilerden bahsedilmektedir. (12)

Üç etek; sarayda, beyliklerde, kasabalarda, köylerde erkekler ve kadınlar tarafından giyilmiştir. Kıymetli kumaşlardan dikilmiş üşpeş entariler günümüzde halen sandıklarda ve müzelerde karşımıza çıkmaktadır. Gelinin ya da damadın üç etek kumaşı, düğünden aylarca önce sipariş olarak verilirdi. (13)

Balıkesir yöresinde Beyce ve Sarnıç köylerinde kumaş ve dikiş tekniklerine göre yörede değişik isimler alan üç etekler bulunmaktadır. Bunlar özel günlerde de giyilmektedirler. Bu yörede sarılı top, allı ipekli top, altıparmak desenli, mekikli, oymalı mekikli, zengin alacası olanlarını gelinler giymektedir. (14)

Önde iki arkada bir peşi olan üç etek; entariye üç eteğe terk etmiştir. Her türlü işte ve her konumda kullanım rahatlığı verir. İstenirse belden itibaren ayırık olan ön etekler kaldırılıp kemere sokulabilir. Önde ve arkada olmak üzere olan giysiler Alanya- Antalya Gazipaşa'da ve müzede bulunmaktadır. (15)

Anadolu'nun birçok yerinde üç etekler; atlas şalvar, içine helali gömlek giyilen ve üç eteğin beline gümüş kemerle ön eteklerin uçları yürümeyi kolaylaştırır diye kancalarla kemere tutturulurlar. Üç etekler çizgili kumaşlardan veya seraser denilen işlemeli kumaşlardan yapılırdı. (16)

Antalya Arkeoloji ve Etnografya Müzesi, Ö.Aydın,2008

Kuşak

Orta Asya Türklerinde, kaftan üzerine çok yaygın bir gelenek halinde iki çeşit kuşak bağlamışlardır. Kuşak "kurşak" kelimesinden gelmektedir. "bel bağı" da denir. Büyük komutanlar (Alp'ler) ve hükümdarlar deriden kemerler bağlarlardı.

Anadolu erkeği ile kadınının kuşak bağlama geleneğinde belirgin bir fark göze çarpar. Erkekler bölgelere göre değişen fakat genellikle bel ve karın kısmını saran yer yer kasıklardan göğüs altına kadar genişliğe erişen kuşaklar takarlar. Bu tür kuşaklar kadınlarımız tarafından kullanılmaz. Arkalık ve önlük takarlar. Üçgen katlananları vardır. Anadolu'da bunun üzerine püskül eklenmiştir.

Alanya kuşağı, Ö.Aydın, 2008

Darabulus Kuşak, Gazipaşa- Merkez,
B.Deniz, 2008.

Hotoz

Eski Osmanlı "baş hotozları" çiçek şeklindeki elmas iğnelerle süslenirdi. Menekşe, iğne dallı menekşe, dallı menekşe iğne, kabak çiçeği iğne, yıldız çiçeği iğne Osmanlı devrine ait çiçek adlı takılar genellikle sekiz ayar altındandır. Üzeri elmas taşlarla süslenmiştir. Bazı elmaslı iğneler ise titrekli idi. Baş hareket ettikçe hafif, hafif titrerdi. Geleneksel gelin hotozunun çiçekli takılarından biri de "kuşlu titrekli dal iğne" dir. (17)

2. Geleneksel Giyimde Takının Önemi

Çeşitli güçlerden korunma, nazardan gözden sakınma ve dini inanışlar gibi sebepler yanında insandaki kendini beğendirme içgüdüğü sonucu ortaya çıkan süsleme ihtiyacı takının kullanım alanını genişletmiştir. Genelde gümüş gibi madenler ile falefon, pirinç, bronz gibi alaşımlar veya sadece boncuklar kullanılmıştır. Akik, firuze, cam, opal, mercan, kehribar ile boynuzlar işçil (çilkak) gibi deniz veya yumuşakça kabuklar ile boynuzlar ve dişler, altın-gümüş paralar, altın taklidi penezlerde geleneksel takılarımızı süslemiştir.(19)

Evlenen kızın düğün içinde baş giyimleri değişime uğrar. Düğünün bitimin de gerdek gecesi ertesinde, kızlıktan kadınlığa geçişi simgeleyen kadın baş giyiminde, saç biçimi ve takıları da söz konusudur.

Bu değişim hem bir geçişi simgeler hem de gelenek ve görenek töre gibi toplumsal kurallarla, inanışlarla ve törenlerle içi içedir. Kimi yörelerimizde giyim kuşamı tamamlayan takılarda altına sarkıtılan altın sayısı, gelinin evlilik yıllarını ya da çocuk sayılarını belirler. Türkmenlerde saç ince örgülü başı beyaz örtülü olanlar bekâr kız, pembe ya da sarı ise sözlü, kırmızı ise evli olduğunu ifade eder. (18)

Başta giyilen altın başlığa 'terlik' denilmektedir. Anadolu'nun birçok yöresinde bu isimle tanımlanır. İki ayrı bezden birer parça keserek bir tarafı yüz diğer tarafı da astar olarak dikilir. Ön kısmına zenginlik derecesine göre bir ya da iki sıra altın para dikilir. Her sırada 26 altın bulunur. Buna Bergama'da "Koşar" denir. Dikişine de "Gayma" denir. Geleneksel halk takıları ise genelde baştan sona bir sanatkarın eseridir. Bu takılarda madenin işleniş ve bezemeleri yapımında değişik teknikler uygulanmıştır. Savatlama, gümüş kakma, telkari, hasır örme teknikleridir. Sekeler, alınlıklar, küpeler, tepelikler ve halhallar Güneydoğu Anadolu'da en güzel şekli ile uygulanmıştır. (20)

Yıldız, çiçek, selvi, camii, çarkıfelek, hayat ağacı, mührü Süleyman, Hz. Fatma'nın eli, buket, saksı, yaprak gibi motifler en çok kemerlerde, yüzükler, döşlük ve göğüs takıları, gerdanlıklar, kıstılar, gıdıklıklar belikler saç takıları perişan denilen alın takıları, pazu bentler, tepelikler erkek kıyafetlerini tamamlamak amacıyla kullanılan kama, bıçak, hançer ve tüfeklerde uygulanmıştır.

2.1. Gagaklı Takı

Türkmen ve Yörük takılarının madeni olanları çoğunlukla kancalıdır. Bu kancalara "gagak" adı verilir. "Dulukçak" hamaylı kösteklerdir.

2.2. Kancalı Tolular

Toplar ve "döş takıları" gelin göçürmede başa konan tören takılarıdır. 2 ve 3 gagaklı portatif süslemelerdir. Kolayca takılıp kolayca çıkarılırlar. Daha çok köylülerin kullanmış olduğu bu takılardaki kanca dikkat edilmesi gerekir. Göçebe yaşam koşullarına uyan bir örnektir. Tozak ve sorguçların kullanım özellikleri ile de benzerlik gösterir. (21)

2.3. Kemer ve Tepelikler

Eski Türklerde "kuymak" madeni eritmek, kuyum ise tunç dökümü anlamına gelen sözcüklerdir. Bu konuda çalışanlara ise kuyumcu denilirdi. Kemer; giyim tamamlayıcılığının yanı sıra günlük kullanımı olan tütün, tabaka, çubuk, dikiş gereçleri, para ve silahları da üzerinde taşıyan önemli bir eşyadır. Kemerlerin yapısal gösterişi, mendil ve çevrelerde daha da arttırılmaya çalışılmıştır. Kemer tokaları da ayrı bir özellik taşır. Kullanan kişinin varlığına göre altın, gümüşten hazırlanan bu tokaların üzerinde değerli ve yarı değerli taşlarda bulunmaktadır. 15-20 cm ve daha büyük ölçülerde görülen bu kemer tokalarına TOKURDAK ismi de verilmektedir. Tokaların üzerindeki Mühr-ü Süleyman motifi genelde nazara, büyüye karşı korunmak amacıyla işlenmiştir. Üzerindeki teknikler çoğunlukla kazıma, kabartma, telkari, kakma ve savat'dır. (22)

Gümüş Kemer, Antalya Arkeoloji ve Etnografya Müzesi

Deri, Gümüş Tokalı Kemer Ö. Aydın,2008.

Kemer Tokası,
Antalya Arkeoloji ve Etnografya Müzesi
Ö.Aydın,2008

Tepelik, hafif çukur ve dairesel olup fesin üzerine yerleştirilerek kullanılan takı çeşididir. Tepelikler fesin üzerine oturtularak da kullanılmaktadır. Dairenin etrafında sarkan zincirler, penezler, boncuklar takan kişiyi nazardan korumak amacıyla kullanılmaktadır. Bolluk ve bereketi simgelemektedir. (23) Gümüş, altın yanında yaygın olarak daha az değerli başka alaşımlarla da hazırlanmış örnekleri bulunmaktadır. Fes, külah gibi kumaş yapılı başlıkların tepesine oturtulup kenarlarına da para zincir gibi sarkıt süsler eklenen tepelikler vardır. "Gelin başı" nda da kullanılmaktadır. Tepeliklerdeki süslemede ana parça plaka şeklindedir. İşlemeli yan parçalarla desteklenmektedir. Tepeliklerde genelde alına ve yüze sarkan hareketli parçalar şeklinde hatta uçlarında gümüş- altın paraların olduğu örnekler vardır. (24) Urfa yöresinde başa takılan fes tacın üzerine tutturulur. Üst kısmı telkari işlemeli olup, çevresi gümüş paralardan oluşan saçaklarla süslüdür.

Gümüş Ve Bafon Tepelik Örnekleri Gazipaşa- Merkez B.Deniz, 2008

2.4. Yanak Döven Fesin yanlarında yanaklara sarkıtılarak kullanılan dairesel üçgen ve sembolik şekillerde, zincir, penez ve boncuklarla süslü takılardır. Takıyı takan kişi yürüdükçe takıdaki zincir ve penezlerin hareketinden dolayı "yanak döven" ismi verilir. (25)

2.5. Saç Kuru Arkadan başın üzerine takılarak omuzlara kadar sarkan bu takı saç görünümü veren siyah ipekten, pamuktan yapılmıştır.

Saç Kuru Gazipaşa Merkez, B.Deniz,2008

Tozuk, Gazipaşa-Merkez B.Deniz,2008.

2.6. Tozuk (Tavuk- Kuş Tüyünden Gelin Başlıkları)

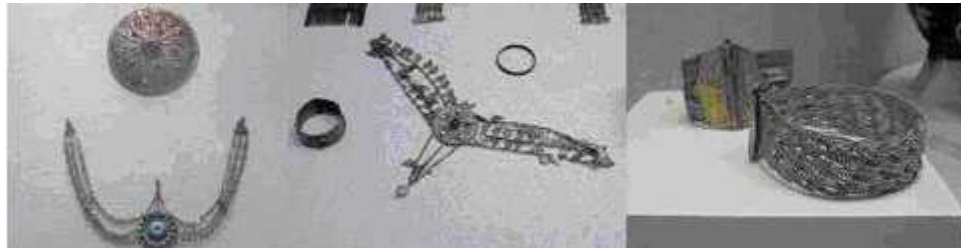
Yörede tavuk kuş tüylerinden yapılan süslemeye "tozuk" adı verilir. Nişandan bir gün önce horozların kuyruk ve kanatlarından en parlak tüyler ve mevsimine göre yetişen en güzel çiçekler toplanır. Al bezin üzerine oturtulan yüksekçe bir tepeliğe yerleştirilir. Yedi renk tül örtü tepeliğe bağlanır.

Kadınların saç şekilleri de evli- dul ve bekâr olduklarını anlatır. Kadın dul ve evlenmek istemiyorsa zülüflerini uzatıp saçlarının arasına karıştırır, başına da kare bir yazma takar. Dul ama evlenmek zorundaysa, zülfünü uzatmaz ama kara yazmasını örter, beyazı genç kızlar, koyu renkli ve siyah olanları kadınlar, çok renkli ve kırmızıyı gelinler kullanır. (26) Tozaklı gelin başı horozun parlak kuyruk tüyü ya da tavus tüyünden süslük olarak kullanılmaktadır. (27)

2.7.Takı, Terlik ve Tomaka

Türklerde takı takma ve başlık giyme geleneği, doğumla başlar. Ömür boyu sürer. Güncel hayatta ve özel törenlerde takının önemi büyüktür. Dil bağı (nişan takıları), sunma (kına gecesi), gelin göçürme günü baba evinden eşinin evine giderken kızın taktığı takılar "duvak günü", "paça günü" ve "başlık bağlama günü", yeni evli kadına takılan takılarda altın, gümüş, boncuklu takılardır. Bu takılar yüzük, bilezik, küpedir. Ayrıca tepelik, başlık, alın takısı, yüz çevresi takısı ve saç takısı ve boyun, göğüs, kalça, sırt takılarıdır. Altın, gümüş, boncuk dışında Türkmen ve Yörüklerde pul, düğme, bitki tohumları, deniz kabukları, kuş tüyleri, horoz tüyleri, kemikler kaz kıkırdağı, balık kemikleri, ağaç parçalarından hazırlanmış örneklerle çok zenginlik ve çeşitlilik göstermektedir. Bu takılar kadına maddi ve manevi bir güç sağlamaktır. Manisa'nın çevre dağ köylerindeki kadın giysi ve takıları içinde yer alan mançın, bez üzerine dizilmiş paralardan yapılmış alınlıktır.(28) Antalya'da Gazipaşa ve çevresinde terlik ismi ile bilinir.

Takılar; sıra inci, altın para, gerdanlık, gümüş bağırlık, zülûf bastı şeklindedir. Saç şekilleri, boncuklu belikdir.(29)

3. Ayak Giysileri

Türkler Anadolu'ya geldiklerinde çoğunun ayaklarında değişik konçları olan çizmeler vardı. Ata binerken giydikleri altlıklar ayak ve dize kadar giyilecek en ideal giysinin de çizme olduğunu görmüşlerdi. Şalvarların alt kısmını da çizmenin içine sokuyorlardı. Türkmen boylarının karakteristik ayak giysisi olan "etük" günümüzde "edik" denilmektedir. Kadın pabuçlarına ise "büküm edik" denir. Bu kelimeler Oğuzca'dır. Kırmızı çizme veya edik en çok hükümdarlar ve komutanlar tarafından giyilmiştir. Halkta bunların basitini taklit etmişlerdir. Eski Türklerde çizme benzeri deri giysiler çeşitli renklerde ve üzerlerine deri parçalardan applike süslemeler vardır. Maraş ve Gaziantep'te bu gelenek günümüze kadar gelmiştir. Selçuklulardan önce ve daha sonra Türkler, deriden yapılmış çarık da yaygın olarak kullanmışlardır. Divan-ı Lügatüt Türk'de de "çarukluk", "çarukladı" çarık giyindi denilmektedir. 20. yüzyıla kadar yaşayan ilkel ayakkabı türüdür. Kadınlar ise ev içinde örme çedik veya terlik giymişlerdir.

3.1. Çarık

Son 40-50 yıldır kullanılmayan çarık kadın, erkek, çocuk için tek ayakkabı biçimiydi.

Hitit kabartmalarında da rastladığımız çarıklar, sığır ya da ham manda derisinden yapılan çarık iki kesimde yapılır. Deri ayağın biçimine göre ama daha büyük ölçülerde kesilir. Derinin kenarlar kıvrılır. Delikler açılır. Bu deliklerden geçen iplerle çarık ayak bileğine bağlanırdı. "kara çarık" adı verilir. İkincisi ise burnu yukarı doğru kalkıktır. Yanları deliklidir. Bu deliklerden deri şeritler geçer ve bu şeritler baldıra kadar sarılır. "Dede burnu" denir. Bu örnekler Hitit kabartmalarında, Asya'da Tanrı- dağ ve Ural- İdil bölgesinde ve Balkan yarım adasında görülür. (31) Ev içinde yün örme çedik, Karadeniz'de çapula, güneydoğuda cıstık, kundura, lapçin ve daha eski zamanlarda ise çarık giyilmiştir.(32)

3.2.Çorap

Ülkemiz kırsal kesiminde geleneksel yaşam içinde çorap; çeyizlerde yer alan örnekleri renk ve motifleri açısından zengindir. El eğirmesi yünden beyaz ya da doğal kahve renkli olanları vardır. Gül, kuş, hançer ve tabanca motifleri bulunur. Bunlar aşkı ve özlemi simgeler. (33) Antalya bölgesinde örülen yün çorapların nakış isimleri keçi tırnağı, beyaz zeminli, sıçan dişi, yan burğu, süpürgeli, çitmiti, mapushane yanışı, kelebek- kirman, gâvur kirmanı, ters makara, makaralı zülüflü, sarhoş bacağı, merdivenli 24 karalıdır.(34)

1. A. ALKAŞI, "**Anadolu Gelini**", Seyhan Grafik Sanatlar Matbaası, İlgı Dergisi, Sayı:89, İstanbul 1997, s. 9-11.
2. S. TÜRKOĞLU, **Tarih Boyunca Anadolu'da Giyim Kuşam**, İstanbul., 2002, s.138
3. S. TÜRKOĞLU, **Tarih Boyunca Anadolu'da Giyim Kuşam**, s.144-146.
4. S. TÜRKOĞLU, **Tarih Boyunca Anadolu'da Giyim Kuşam**, s.146.
5. S. TÜRKOĞLU, A. g.k. , s.148.
6. S. TÜRKOĞLU,A. g.k., s. 149-150.
7. S.TANSUĞ. A.g.k.s.,26
8. R. E.KOÇU, **Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü**, Sümerbank Kültür Yayınları:1, Başnur Matbaası, Ankara, 1967, s.125.
9. N. ARAZ, **Anadolu Kadının Giyim Sanatı**, Türkiye İş Bankası Kültür ve Sanat Dergisi, Yıl:2, Sayı:2, 1990, Ankara, s. 29.
10. S. TÜRKOĞLU, A.g.k,s. 150.
11. S. TÜRKOĞLU, **Anadolu Folklorunda Kadın Giysilerimiz**, Türkiye'miz Kültür ve Sanat Dergisi Yıl:24, S.73, 1994, İstanbul. s.53
12. S. TÜRKOĞLU, Ag.k,s. 151.
13. S. TANSUĞ, **Türklerde Çiçek Sevgisi ve Sümbülname**, Ak Yayınları Türk Süsleme Sanatları Serisi 14- 4, Grafik Sanatlar Matbaacılık. A.Ş. s.27
14. N. ÖKTEN, Bülent KURTİŞOĞLU, "**Sarnıç ve Beyce Köylerinden İki Çeyiz Sandığının Karşılaştırması**", Motif Dergisi Yıl:8, 2002, s.4-7.
15. Sabahattin TÜRKOĞLU, **Anadolu Folklorunda Kadın Giysilerimiz**, Türkiye'miz Dergisi, Yıl:24, Sayı:73, 1994, İstanbul, s. 53-54.
16. N. ARAZ, **Eski Türk Kadın Kıyafetleri**, Sanat Dünyamız Dergisi Yıl:7, Sayı:19,1980, Tifdruk Matbaacılık Sanayi, A. Ş. İstanbul., s.11-14.
17. S. TANSUĞ, A.g.k ,s.22.

18. N. ARAZ, **Türkmen Kadınlarında Baş Süsü**, Tarla Dergisi, Yıl:3, Sayı:22,1/ 1968, s.5-6.
19. E. ULUUMAY, **Vazgeçilmez Tutku! Takı**, Anadolu Folkloru Dergisi, Mart Yıl:5 s: 21, c.3 s.783-784.
20. E. ULUUMAY, "Vazgeçilmez Tutku! Takı", s.783
21. S.TANSUĞ, **"Geleneksel Köylü Takıları ve Başlıkları"** Türkiye'miz Dergisi, Apa Ofset Basımevi, İstanbul, Sayı:48, 1986, s.12-17.
22. E.KIRTUNÇ, **"Anadolu Kuyumculuğu Ürünlerinden Kemer ve Tepelikler"**, Türkiye İş Bankası Kültür ve Sanat Dergisi, Ajans- Türk Gazetecilik ve Matbaacılık Sanayi A.Ş. Ankara, 1990, Yıl:2, Sayı:8, s: 76- 78.
23. R.E KOÇU, **Türk Giyim Kuşam Sözlüğü**, Sümerbank Yayını, Ankara, 1969s.227-228.
24. E. KIRTUNÇ, **"Anadolu Kuyumculuğu Ürünlerinden Kemer ve Tepelikler"** s. 76-78.
25. S. TANSUĞ, **"Türk Kadın Başları"**, Sanat Dünyamız Dergisi, Sayı:7, Yapı Kredi Bankası Yay., İstanbul., 1976.
26. A. ALKAŞI, **Anadolu Gelini**, Sayı:89, İstanbul, 1997, s.11.
27. M.Emin AVŞAR, **Halk Oyunları Müziği Giysileri Ve Dügün Gelenekleri İle Manisa**, Arkadaş Matbaası, İzmir, 1984, s.38-45.
28. M. Emin AVŞAR, A.g.k,s.38.
29. H.ÇİMRİN, A.g.k, s. 57-60.
30. S.TÜRKOĞLU, **"Giyim Kuşamda Yeni Sentezi Anadolu, Türkler ve İslamiyet"**, Anadolu'da Giyim Kuşam, İstanbul., 2002 s.134-154
31. N. ARAZ **"Anadolu'da Kadının Giyim Sanatı"**Türkiye İş bankası Yay. Kültür Ve Sanat Dergisi Yıl:2, Sayı:5, 1990, Ankara, s. 26-32.
32. S. TÜRKOĞLU, **"Anadolu Folklorunda Kadın Giysilerimiz"** Türkiye'miz Dergisi Yıl:24, Sayı:73, İstanbul, 1994, s.55-56.
33. İ. ÖZTÜRK, **"Geleneksel Sanatlarımızdan Çorap"** Anadolu Folkloru Dergisi Yıl:3 Sayı: 12, Cilt:2, s.491- 494.
34. H.ÇİMRİN, **Antalya Folkloru Gelenekler-Görenekler**, Akdeniz Kitap Evi, Antalya,1984,s.117-118.